

Spis rycin, XI

Spis tabel, XIII

Przedmowa do wydania polskiego, XVII

Przedmowa, XXI

Podziękowania, XXV

## 1. Badanie rozwoju społecznego, 1

Stawiane pytania, 1

*Badanie dzieci a badanie rozwoju, 2*

*Opis i wyjaśnienie, 4*

*Tematyka badań, 9*

Koncepcje i założenia wstępne, 13

*Zmiany wyobrażeń na temat dzieciństwa, 13*

*Główne ramy teoretyczne, 17*

*Teoria dziś, 30*

Rozważania metodologiczne, 32

*Natura badań naukowych, 33*

*Plan badawczy, 38*

*Uzyskiwanie i analiza wyników, 43*

Podsumowanie, 45

## 2. Biologiczne podstawy rozwoju, 47

Perspektywa ewolucyjna, 48

*Adaptacja, selekcja, przetrwanie, 48*

*Porównanie międzygatunkowe, 52*

|                                             |     |
|---------------------------------------------|-----|
| Narzędzia sygnalizacji społecznej,          | 55  |
| Biologiczne podstawy rozwoju emocjonalnego, | 57  |
| Ewolucja kulturowa,                         | 62  |
| Genetyka zachowania,                        | 66  |
| Mechanizmy przekazu genetycznego,           | 68  |
| Metody genetyki zachowania,                 | 70  |
| Na styku dziedziczenia i wychowania,        | 76  |
| Podstawy indywidualności,                   | 83  |
| Temperament,                                | 83  |
| Różnice związane z płcią,                   | 96  |
| Podsumowanie,                               | 103 |

### **3. Tworzenie pierwszych związków, 107**

|                                                                        |     |
|------------------------------------------------------------------------|-----|
| Wczesne interakcje,                                                    | 109 |
| Stadia rozwoju interakcji,                                             | 109 |
| Regulacje biologiczne,                                                 | 110 |
| Interakcje twarzą w twarz,                                             | 112 |
| Styl interakcyjny,                                                     | 118 |
| Od komunikacji niewerbalnej do werbalnej,                              | 121 |
| Podzielanie tematu,                                                    | 122 |
| Wzajemność i intencjonalność,                                          | 124 |
| Gestykulacja,                                                          | 127 |
| Odniesienie społeczne,                                                 | 130 |
| Początki używania języka,                                              | 131 |
| Przywiązanie: jego istota i rozwój,                                    | 138 |
| Definicja i charakterystyka przywiązania,                              | 138 |
| Teoria Bowlby'ego,                                                     | 139 |
| Powstanie pierwszych relacji przywiązania,                             | 142 |
| Wybór obiektu przywiązania,                                            | 147 |
| Późniejsze osiągnięcia rozwojowe,                                      | 150 |
| Przywiązanie: różnice indywidualne,                                    | 152 |
| Poczucie bezpieczeństwa – brak pewności,                               | 152 |
| Warunki poprzedzające, czyli antecendensy: hipoteza wrażliwości matki, | 158 |

*Następstwa, czyli konsekwencje: hipoteza kompetencji, 160*

*Ciągłość międzypokoleniowa?, 162*

Podsumowanie, 166

#### **4. Pojęcie „ja”, pojęcie drugiej osoby, 169**

„Ja”, 170

*Samoświadomość: narodziny „ja”, 171*

*Pojęcie „ja”: jak dzieci postrzegają siebie, 175*

*Poczucie własnej wartości (oryg. self-esteem): jak dzieci oceniają same siebie, 181*

„Ja” emocjonalne, 185

Wiedza na temat innych ludzi, 187

*Relacje „ja”–inny, 188*

*Opisywanie innych ludzi, 192*

*Przypisywanie innym osobom stanów wewnętrznych, 196*

*Dziecięca teoria umysłu, 200*

Rozwój ról związanych z płcią, 205

*Natura psychicznych różnic związanych z płcią, 206*

*Rozwój rozumienia rodzaju i wiedzy na temat ról płciowych, 211*

*Kształtowanie się zachowań typowych dla płci pod wpływem oddziaływań społecznych, 215*

*Konstruowanie pojęcia rodzaju przez dzieci, 221*

Podsumowanie, 223

#### **5. Rodzina, rodzice i socjalizacja, 227**

Rodzina jako system, 227

*Podstawy teorii systemów, 228*

*Wzajemne wpływy w obrębie rodziny, 230*

*Stabilność i zmiana, 233*

Istota wpływów rodzicielskich, 238

*Perspektywa międzykulturowa, 239*

*Syle wychowawcze, 243*

*Rola matki i rola ojca, 247*

*Systemy przekonań rodziców na temat dziecka i jego rozwoju, 249*

*Deficyty w zakresie pełnienia ról rodzicielskich, 253*

*Procesy socjalizacyjne, 259*

*Założenia teoretyczne, 259*

*Rola socjalizacji w rozwoju procesów poznawczych, 262*

*Socjalizacja emocji, 269*

*Podsumowanie, 275*

## **6. Od bycia kontrolowanym do samokontroli, 277**

*Techniki kontroli rodzicielskiej a posłuszeństwo dziecka, 279*

*Posłuszeństwo i nieposłuszeństwo, 279*

*Rola opiekunów, 282*

*Uczenie się reguł życia społecznego, 286*

*Pierwsze przejawy rozumienia reguł, 287*

*Rutynowe czynności życia rodzinnego jako okazja do uczenia się, 289*

*Wpływ rodzeństwa, 295*

*Konwencje i moralność, 299*

*Zachowanie pro- i antyspołeczne, 301*

*Empatia i altruizm, 301*

*Różnice indywidualne w zachowaniu prospołecznym, 306*

*Natura i rozwój agresji, 310*

*Biologiczne i społeczne determinanty zachowań agresywnych, 317*

*Rozwój moralny, 325*

*Teoria Piageta, 326*

*Teoria Kohlberga, 330*

*Postępowanie moralne i jego związek z moralnym rozumowaniem, 336*

*Rozwój sumienia, 339*

*Wpływ sposobu socjalizacji na rozwój moralny, 343*

*Podsumowanie, 345*

## **7. Pozarodzinne czynniki wpływające na rozwój dziecka, 349**

*Związki z rówieśnikami, 350*

*Natura i funkcje, 350*

*Kierunki rozwoju, 354*

*Dzieci popularne, odrzucone i ignorowane, 358*

|                                                                |     |
|----------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Przyjaźń i samotność,</i>                                   | 365 |
| <i>Współdziałanie w grupie rówieśniczej,</i>                   | 369 |
| <i>Obszary wzajemnego oddziaływania rodziny i rówieśników,</i> | 374 |
| <i>Dziecko w społeczeństwie,</i>                               | 377 |
| <i>Szkoła jako system społeczny,</i>                           | 379 |
| <i>Bezrobotni rodzice i dzieci żyjące w biedzie,</i>           | 386 |
| <i>Mniejszości etniczne,</i>                                   | 392 |
| <i>Dziecięce rozumienie społeczeństwa,</i>                     | 401 |
| <i>Podsumowanie,</i>                                           | 404 |

## **8. Doświadczenie społeczne i jego następstwa, 407**

|                                                                             |     |
|-----------------------------------------------------------------------------|-----|
| <i>Czy zmiany są odwracalne, czy nieodwracalne?,</i>                        | 408 |
| <i>Wydarzenia traumatyczne we wczesnym dzieciństwie i okresy krytyczne,</i> | 408 |
| <i>Ostry stres,</i>                                                         | 412 |
| <i>Długotrwałe doświadczanie traumatycznych wydarzeń,</i>                   | 415 |
| <i>Wielość możliwych skutków,</i>                                           | 423 |
| <i>Podatność a odporność,</i>                                               | 424 |
| <i>Ścieżki rozwoju,</i>                                                     | 429 |
| <i>Ciągłość i zmiana,</i>                                                   | 437 |
| <i>Przewidywanie wystąpienia zaburzeń,</i>                                  | 438 |
| <i>Mechanizmy rozwoju,</i>                                                  | 443 |
| <i>Podsumowanie,</i>                                                        | 448 |

## **Bibliografia, 451**

## **Indeks nazwisk, 493**

## **Indeks rzeczowy, 505**

*„Rozwój społeczny. Dzieciństwo i młodość* to najlepsza ze wszystkich dotychczasowych książek Schaffera, napisana w niezwykle interesujący sposób, prezentująca aktualny stan badań i będąca dowodem erudycji autora. Schaffer doskonale ukazał zmiany, które w ostatnich latach nastąpiły w dziedzinie badań nad rozwojem społecznym, oraz nowe zainteresowania badaczy. Uczynił to w taki sposób, że czytelnik nie tylko bez trudu rozumie tekst, lecz także czerpie intelektualną przyjemność z jego czytania. Dzięki tej książce Schaffer utwierdził nas w przekonaniu, że jest z pewnością jednym z najznamienitszych znawców dziedziny rozwoju społecznego”.

*Profesor Ross D. Parke, Uniwersytet Kalifornijski (Riverside)*

„Książka ta jest najlepszą pozycją w swojej dziedzinie. Napisał ją znakomity badacz. Będzie ona stanowić niezwykle pomoc dla studentów oraz dla nauczycieli. [...] Wszyscy, którzy uczymy o rozwoju społecznym zarówno studentów, jak i magistrantów czy doktorantów, powinniśmy być ogromnie wdzięczni profesorowi Schafferowi za napisanie tej znakomitej monografii”.

*Profesor Willard W. Hartup, Uniwersytet w Minnesocie*

„Jest to doskonała, mądra i niezwykle przejrzyste napisana książka prezentująca najważniejsze zagadnienia i wyniki badań w dziedzinie rozwoju społecznego [...]. Będzie ona bezcenną pozycją dla studentów i ich nauczycieli”.

*Profesor Judy Dunn, Instytut Psychiatrii  
Uniwersytet Londyński*

Ten podręcznik przedstawia aktualny stan wiedzy na temat rozwoju społecznego dziecka. Jest on przeznaczony dla studentów psychologii i innych nauk społecznych, zarówno tych, którzy mają pewną wiedzę na temat rozwoju, jak i tych, którzy takiej wiedzy nie posiadają. Niniejsza publikacja prezentuje zagadnienia rozwoju społecznego dzieci oraz młodzieży. Przedstawiane treści są uporządkowane problemowo, lecz zagadnienia są również prezentowane tak, aby ukazać prawidłowości rozwojowe.

Głównym tematem książki *Rozwój społeczny. Dzieciństwo i młodość* jest socjalizacja, a zatem to, w jaki sposób człowiek – istota biologiczna staje się istotą społeczną, co więcej, tak niezwykle złożoną i doskonałą jednostką społeczną. Nie pomijając kwestii, które od dawna stanowiły ważne zagadnienia w tej tematyce, publikacja ta prezentuje najnowsze badania dotyczące problematyki genetyki zachowania, dziecięcych teorii umysłu, rozwoju przywiązania w okresie średniego i późnego dzieciństwa i dynamiki zmian w systemach rodzinnych. Przedstawiając wyniki badań w kontekście celów i pytań badawczych oraz ich teoretycznego zaplecza, profesor Schaffer prezentuje również metody i techniki stosowane do uzyskania tych właśnie wyników. Wskazuje on także, jakie jest znaczenie i waga badań nad rozwojem społecznym. Czyni to, opisując implikacje rezultatów badań dla rozwiązań podejmowanych odnośnie do takich praktycznych kwestii, jak na przykład opieka i wychowanie dziecka w przedszkolu czy żłobku, rozwój zachowań antyspołecznych czy konflikty w rodzinie.

## **H. Rudolph Schaffer**

Autor jest profesorem psychologii na Uniwersytecie Strathclyde w Glasgow, napisał wiele książek na temat różnych aspektów rozwoju dziecka, między innymi: *Mothering* (1977) i *Making Decisions About Children* (Blackwell Publishers, 1991). Jest również redaktorem czasopisma „Social Development”.